

Polityczne, militarne i ekonomiczne wyzwania integracji rosyjsko-białoruskiej

Yana Valchetskaya

Uniwersytet Warszawski

Po rozpadzie Związku Radzieckiego (ZSRR) państwa poradzieckie podjęły próby integracyjne. Do pierwszych z nich doszło między państwami sąsiadującymi, Białorusią i Rosją. Po 1991 r. pojawiły się koncepcje powołania nowych struktur integracyjnych, przez lata wspierane przez przywódców obu państw. Współpraca rosyjsko-białoruska opiera się na politycznej i gospodarczej integracji eurazjatyckiej. Rosja i Białoruś odczuwają bliskość cywilizacyjną i kulturową opierającą się na podłożu historycznym i sięgającą czasów współczesnych. Chęć współpracy obu narodów łączy aspekty historyczne, społeczno-kulturowe, energetyczne i bezpieczeństwa.

Słowa kluczowe: integracja, przestrzeń poradziecka, Białoruś, Rosja, Państwo Związkowe, relacje dwustronne.

Wprowadzenie

W wyniku rozpadu ZSRR powstało 15 nowych państw, które musiały na nowo zdefiniować swoje miejsce oraz rolę w świecie, odnaleźć własną drogę rozwoju politycznego i ekonomicznego, jak również niejednokrotnie własną tożsamość. Dla Federacji Rosyjskiej obszar poradziecki pozostawał terenem żywotnych interesów, podczas gdy inne nowo powstałe państwa dążyły do wyzwolenia się spod wpływów Rosji.

W tym artykule autorka poddaje analizie najważniejsze wyzwania integracji rosyjsko-białoruskiej, zainicjowanej w latach 90. ubiegłego wieku. Przyjęte w nim założenie badawcze opiera się na stwierdzeniu, że największym wyzwaniem determinującym ten proces jest sprzeczność celów zainteresowanych państw przy olbrzymiej asymetrii ich potencjałów. Federacja Rosyjska dąży do odbudowania i utrwalenia swoich wpływów w przestrzeni poradzieckiej, traktując Białoruś jako jednego z najbliższych sojuszników i koncentrując się przede wszystkim na współpracy politycznej i wojskowej. Dla Białorusi zaś najważniejsze jest zachowanie suwerenności i czerpanie korzyści gospodarczych z integracji.

Weryfikacja przyjętego założenia badawczego zostanie dokonana na podstawie analizy literatury i dokumentów oraz metody porównawczej. Podjęte zagadnienia badawcze są szeroko ujęte w polskiej i zagranicznej literaturze przedmiotu. Wybór tematu został podyktowany faktem, że stosunki rosyjsko-białoruskie odgrywają znaczącą rolę w działaniach integracyjnych Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP), Euroazjatyckiej Wspólnoty Gospodarczej oraz mają istotne znaczenie dla porządku międzynarodowego w Europie Wschodniej. Zostaną poddane rekonstrukcji etapy integracji rosyjsko-białoruskiej, jej dotychczasowe rezultaty, a przede wszystkim zidentyfikowane najważniejsze wyzwania dla tego procesu.

Początki integracji rosyjsko-białoruskiej

Ostatnie lata istnienia ZSRR charakteryzowały się „paradą suwerenności”, tj. serią deklaracji suwerenności ogłoszonych przez podmioty składowe (republiki). Kolejne republiki jedna po drugiej deklarowały wyższość prawa krajowego nad prawem związkowym, w tym Białoruska Socjalistyczna Republika Radziecka (BSRR). 17 marca 1991 r. odbyło się referendum dotyczące zachowania Związku Radzieckiego. Po raz pierwszy obywatele ZSRR mieli możliwość wyrażenia swojej opinii na temat przyszłości państwa. Zadano następujące pytanie: „Czy uważasz za niezbędne zachowanie Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich jako odnowionej federacji równoprawnych suwerennych republik, w których prawa człowieka i wolność każdej narodowości będą w pełni zagwarantowane?”. Jedyne 16,1% mieszkańców BSRR opowiedziało się za wyjściem ze Związku Radzieckiego¹. Dla większości Białorusinów ZSRR był utożsamiany ze stabilizacją, bezpieczeństwem socjalnym, zaspokojeniem potrzeb edukacyjnych i mieszkaniowych. Wysoki był również poziom utożsamienia Białorusinów z językiem i kulturą rosyjską.

Kiedy stało się jasne, że rozpad Związku jest nieunikniony, wszystkie 15 republik składających się na ZSRR przyjęły deklaracje proklamujące suwerenność. Białoruś uczyniła to jeszcze przed referendum z 27 lipca 1990 r., uznając się za „państwo suwerenne, które ukształtowało się na podstawie korzystania przez naród białoruski z niezbywalnego prawa do samostanowienia, państwowości, języka białoruskiego i zwierzchności narodu w określaniu własnego losu”².

W krótkim czasie po rozpadzie ZSRR były republiki związkowe podjęły pierwsze próby integracyjne. Pojawiły się koncepcje powołania nowych struktur ponadpaństwowych, mających za zadanie podtrzymanie współpracy gospodarczej i politycznej, która kształtowała się przez dziesięciolecia. Jednym ze skutków rozpadu ZSRR był kryzys gospodarczy w byłych republikach związkowych, a nowe państwa wspólnie

¹ 17 марта 1991 года в СССР прошло всенародное голосование о судьбе Союза, <https://www.sb.by/articles/period-raspada-17032016.html> (dostęp: 20.12.2019).

² Декларация Верховного Совета Республики Беларусь, <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=V09000193> (dostęp: 12.12.2019).

mogły skuteczniej rozwiązywać problemy, którym nie były w stanie stawić czoła samodzielnie³.

Inicjatywy integracyjne Białorusi i Rosji wynikały z chęci współpracy narodów sąsiadujących i powiązanych ze sobą od stuleci. Do innych istotnych czynników należały również związki polityczne, wspólna historia, bliskość cywilizacyjna i religijna, polityka energetyczna i bezpieczeństwa. W lipcu 1992 r., pół roku po rozpadzie ZSRR, premier Białorusi Wiaczasław Kiebicz podpisał z premierem Rosji Jegorem Gajdarem porozumienie o ścisłym sojuszu polityczno-militarnym obu państw. Pierwszy raz oba państwa mogły stać się równoprawnymi partnerami na arenie międzynarodowej, jednak różnice ich potencjałów surowcowych i terytorialnych wskazywały na olbrzymią asymetrię wzajemnej relacji.

Jednym z pierwszych i głównych kroków ku integracji obu państw, wynikającej z tradycji i historii⁴, jak również wzajemnych powiązań gospodarczych i politycznych, które powstały i rozwijały się w okresie ZSRR, było podpisanie Traktatu o przyjaźni, dobrosąsiedztwie i współpracy⁵ oraz dokumentu O wspólnych działaniach w sprawie obrony granic państwowych Białorusi. Ważnym czynnikiem na drodze do integracji były również wyzwania geopolityczne związane z rozszerzeniem Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO). Zgodnie z zawartymi w 1995 r. dokumentami zostały stworzone warunki do integracji państw, a wraz z przyjętymi ustaleniami rosyjskie Wojska Ochrony Pogranicza zapewniały pomoc w kontroli granic Republiki Białorusi z państwami trzecimi. W tym samym roku zawarto umowę celną Białorusi i Rosji⁶.

W kolejnych latach państwa zawarły również wiele umów dwustronnych. Do najważniejszych z nich można zaliczyć Układ o Stowarzyszeniu Białorusi i Rosji⁷ z 2 kwietnia 1996 r., a następnie Porozumienie o utworzeniu Związku Białorusi i Rosji⁸ wraz z przyjętym 23 maja 1997 r. Statutem Związku Białorusi i Rosji⁹. Następną fazą integracji związana była z przyjęciem 25 grudnia 1998 r. przez parlamenty Rosji i Białorusi kilku dokumentów, wśród których najważniejsza była Deklaracja

³ A. Wierzbicki, *Integracja gospodarcza w ramach Wspólnoty Niepodległych Państw*, w: K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski (red.), *Spółczesność i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2007, s. 1055.

⁴ M. Papla, *Białoruś: protektorat Rosji, pogranicze Europy czy stworzeń geopolityczny Europy Środkowo-Wschodniej*, w: L. Zyblikiewicz, M. Czajkowski, P. Bajor (red.), *Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej. Wybrane aspekty stosunków z Polską, Ukrainą i Białorusią*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, s. 244.

⁵ *Договор о дружбе, добрососедстве и сотрудничестве между Российской Федерацией и Республикой Беларусь*, <http://www.soyuz.by/about/docs/dogovor1/> (dostęp: 20.12.2019).

⁶ M. Papla, op. cit., s. 245.

⁷ *Договор об Образовании Сообщества России и Беларуси*, <http://www.soyuz.by/about/docs/dgovor2/> (dostęp: 20.12.2019).

⁸ *Договор о Союзе Беларуси и России*, <http://www.soyuz.by/about/docs/dogovor3/> (dostęp: 23.12.2019).

⁹ *Устав к Договору о Союзе Беларуси и России от 2 апреля 1997 года*, <http://www.soyuz.by/about/docs/dogovor4/> (dostęp: 23.12.2019).

o dalszym jednoczeniu Rosji i Białorusi¹⁰. Jak podkreślają badacze, deklaracje te były niemożliwe do zrealizowania. „Władze Białorusi, widząc, że Rosja niezbyt chętnie podchodzi do zjednoczenia, podjęły próbę wywarcia nacisku i zadeklarowały, że jeżeli Rosja będzie opóźniać proces zjednoczeniowy obu państw, Białoruś zbliży się do Zachodu. Prezydentowi Białorusi zależało na podpisaniu porozumienia, ponieważ wówczas rubel rosyjski stałby się wspólną walutą, a większość finansowych zobowiązań Białorusi Rosja przejęłaby na siebie”¹¹. Jak podkreślał Alaksandr Łukaszenka, Rosja nie była gotowa do utworzenia konfederacji, jak również do przyjęcia radykalnego białoruskiego planu zjednoczenia Białorusi i Rosji. Jego zdaniem Związek miał stanowić przeciwwagę dla państw zachodnich oraz centrum cywilizacji słowiańskiej¹².

Zapoczątkowaniem budowy przyszłego Państwa Związkowego było podpisanie przez oba państwa 8 grudnia 1999 r. Traktatu o utworzeniu Państwa Związkowego i Programu działań Republiki Białorusi i Federacji Rosyjskiej¹³. Na jego mocy 26 stycznia 2000 r. powstał Związek Rosji i Białorusi ZBiR (ros. Союзное государство России и Беларуси).

Pierwsze lata integracji pokazały, że proces jednoczenia Białorusi i Rosji był bardzo złożony. Mimo że państwa ukazywały wolę i wzajemne deklaracje tworzenia wspólnego organizmu państwowego, bardzo szybko się okazało, że odmiennie postrzegają proces jednoczenia. Postanowienia dotyczące kolejnych etapów integracji rosyjsko-białoruskiej nie były wprowadzane w życie bądź były realizowane z opóźnieniem.

Tworząc Państwo Związkowe, Białoruś i Rosja zachowywały suwerenność, niezawisłość i terytorialną integralność, konstytucję, flagę państwową, godło i inne atrybuty państwowości¹⁴. Celem ZBiR pozostawała integracja gospodarcza i sojusz wojskowy. Związek nie miał formy klasycznego państwa, jednak posiadał pewne jego atrybuty, takie jak organy o charakterze państwowym (Rada Najwyższa, Zgromadzenie Parlamentarne oraz Komitet Wykonawczy), międzynarodową osobowość prawną i obywatelstwo związkowe¹⁵.

Rosja i Białoruś wraz z innymi byłymi republikami związkowymi tworzyły podstawy do współpracy w ramach takich organizacji jak WNP, Organizacja Układu

¹⁰ Декларация о дальнейшем единении Республики Беларусь и Российской Федерации, <http://www.soyuz.by/about/docs/declare/> (dostęp: 23.12.2019).

¹¹ K. Młynarska, K. Pałka, *Białoruś – między Rosją a Europą. Kierunki polityki zagranicznej Białorusi w okresie prezydentury Aleksandra Łukaszenki*, w: M. Miłek, G. Wilk-Jakubowski, R.S. Brzoza (red.), *Wschód i Zachód w wymiarze globalnym. Doświadczenia z przeszłości a perspektywy na przyszłość*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomii, Turystyki i Nauk Społecznych, Kielce 2012, s. 34.

¹² K. Malak, *Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Białorusi*, AON, Warszawa 2003, s. 51.

¹³ I. Topolski, *Stosunki białorusko-rosyjskie*, w: idem (red.), *Białoruś w stosunkach międzynarodowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2009, s. 179, 180.

¹⁴ Договор о создании Союзного государства, <http://docs.cntd.ru/document/901756243> (dostęp: 23.12.2019).

¹⁵ K. Młynarska, K. Pałka, op. cit., s. 33.

o Bezpieczeństwie Zbiorowym, Szanghajska Organizacja Współpracy, Euroazjatycka Wspólnota Gospodarcza (do 2015 r.), jak również Euroazjatycka Unia Gospodarcza¹⁶. Integracja Białorusi i Rosji wzbudziła zainteresowanie na świecie, gdzie obserwowano ten proces, analizując przesłanki, charakter i następstwa podejmowanych działań, podkreślając, że są to próby odbudowy imperialnej potęgi Federacji Rosyjskiej, które w konsekwencji doprowadzą do inkorporacji Białorusi.

Jak z tego wynika, integracja Rosji i Białorusi przebiegała etapowo. Na każdym etapie podpisane dokumenty miały pogłębiać wzajemną zależność obu państw. Analiza najważniejszych dziedzin ich współpracy wskazuje, że integracja okazała się pozorna. Instytucjonalizacja wzajemnych relacji miała znaczenie praktycznie propagandowe i zamiast rozszerzać zakres współpracy była przyczyną dodatkowych sporów kompetencyjnych. Utworzeniu nowych struktur ponadnarodowych nie towarzyszyło delegowanie im rzeczywistych uprawnień, co w praktyce prowadziło do tego, że organy związkowe były zależne od prezydentów obu państw. Duża część zobowiązań podjętych przez oba państwa nie została wcielona w życie.

Wyzwania polityczne

Integracja Białorusi i Rosji od początku zakładała utworzenie wspólnego Państwa Związkowego, które ma charakter konfederacji prowadzącej do integracji gospodarczej i walutowej. Aby stało się to możliwe, potrzebna była wola polityczna i integracja nie tylko gospodarcza, ale również i polityczna¹⁷. Elity polityczne obu państw popierają dążenia do zjednoczenia się wszystkich państw wschodniosłowiańskich, które mają wspólną historię, odczuwają bliskość cywilizacyjną i kulturową. Jednak nie postrzegają one tego procesu jednakowo, a różnice dotyczą treści i tempa procesów integracyjnych¹⁸. Rosyjscy przeciwnicy integracji podkreślają, że Państwo Związkowe zakładało przede wszystkim integrację gospodarczą, a nie polityczną. Głoszą poglądy, że Federacja Rosyjska powinna stawiać na pierwszym miejscu własne korzyści, a więc sprzedawać Białorusi surowce po cenach światowych¹⁹.

Współpraca Białorusi i Rosji może rozwijać się bez stworzenia politycznego związku obu państw. Jednak wśród przedstawicieli rosyjskich elit politycznych istnieje pogląd, że inkorporacja Białorusi do Rosji byłaby najlepszym rozwiązaniem dla obu państw. Istnieją co najmniej dwie koncepcje integracji rosyjsko-białoruskiej. Pierwsza dotyczy utworzenia Państwa Związkowego ze wspólnymi organami, w tym przypadku

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ W. Konończuk, *Trudny „sojusznik” Białoruś w polityce Rosji*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/prace-osw/2008-09-15/trudny-sojusznik-bialorus-w-polityce-rosji> (dostęp: 4.02.2019).

¹⁸ A. Wierzbicki, *Integracja gospodarcza...*, op. cit., s. 1059.

¹⁹ Т.А. Шаكلة, *Белоруссия во внешнеполитической стратегии Российской Федерации: дискуссии о союзе России и Белоруссии в российском политико-академическом сообществе: геополитический аспект*, Московский общественный науч. Фонд, Москва 2000, s. 54.

Białoruś byłaby równoprawnym składnikiem wspólnego państwa²⁰. W drugiej koncepcji Białoruś stałaby się nowym podmiotem Federacji Rosyjskiej, zatem byłaby to inkorporacja Białorusi przez Rosję. Zrozumiałe, że w przypadku jednoczenia się państw diametralnie różniących się pod względem terytorium i ludności, a przede wszystkim potencjału gospodarczego nieuniknione jest, że silniejsze będzie starało się wykorzystać swoją pozycję, narzucając słabszemu warunki. Konsekwencją drugiej koncepcji byłoby obniżenie statusu państwowego Białorusi, a nawet pozbawienie suwerenności zewnętrznej, co oznaczałoby ponowne zjednoczenie państw na wzór ZSRR²¹.

Białoruś postrzega integrację rosyjsko-białoruską w nieco odmienny sposób. Od samego początku inicjatorem rosyjsko-białoruskiego związku był prezydent A. Łukaszenka, jednak jego koncepcja zakładała zachowanie suwerenności i integralności terytorialnej, parytetowy skład organów Związku, równość partnerów jako podmiotów prawa międzynarodowego, jak również zobowiązanie Rosji do udzielania pomocy gospodarczej Białorusi. Dla Białorusi przedstawiane modele integracji nie są zadowalające przede wszystkim dlatego, że obecny prezydent chce pozostać przy władzy, kierując się własnymi interesami. Białoruś widzi zagrożenia dla swojej suwerenności i samodzielności, nie chce być podporządkowana polityce rosyjskiej, co zagraża jej możliwościom współpracy z Unią Europejską i szeroko rozumianym Zachodem²².

Za punkt zwrotny w stosunkach rosyjsko-białoruskich należy uznać kryzys z przełomu 2006 i 2007 r. Wszystko wskazuje na to, że znaczna redukcja wsparcia finansowego dla Białorusi nie była kolejnym doraźnym działaniem na potrzeby konkretnych negocjacji, ale stanowiła przejaw zmiany strategii Rosji wobec sąsiada. Było to działanie obliczone na wykorzystanie olbrzymiego uzależnienia strony białoruskiej na płaszczyźnie handlowej i energetycznej w celu osłabienia władzy A. Łukaszenki, a w rezultacie wymuszenia na nim korzystnych dla Rosji ustępstw związanych głównie z prywatyzacją białoruskich przedsiębiorstw. Można więc oczekiwać pojawienia się napięć w relacjach rosyjsko-białoruskich, znacznie trudniejszych do łagodzenia hasłami integracyjnymi. Choć żadna ze stron formalnie nie wypowiedziała wiążących je porozumień, to jednak wszystko wskazuje na to, że wobec cofnięcia rosyjskich preferencji wyczerpała się dotychczasowa formuła pozornego zbliżenia w ramach Państwa Związkowego²³.

²⁰ A. Wierzbicki, *Białoruś i Rosja. Integracja, inkorporacja czy ponowne zjednoczenie?*, „Polityka Wschodnia” 2002, nr 2, s. 131.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

²³ A. Eberhardt, *Gra pozorów. Stosunki rosyjskobiałoruskie 1991–2008*, PISM, Warszawa 2008, s. 230, 231.

Wyzwania militarne

Jednym z najbardziej zaawansowanych obszarów integracji jest współpraca na płaszczyźnie obronnej i militarnej. Ze względu na położenie geograficzne Białorusi zachodni sąsiad ma dla Rosji strategiczne znaczenie zarówno geopolityczne, jak i militarne. Na to pierwsze składają się dwa czynniki. Po pierwsze, przez terytorium Białorusi przebiega znaczna część eksportu ropy naftowej i gazu do Europy; w ten sposób kraj ten gwarantuje Rosji kontakty gospodarcze z Unią Europejską. Po drugie, Białoruś jest postrzegana przez Federację Rosyjską jako istotne ogniwo obronne wobec umocnienia obecności wojskowej NATO na wschodniej flance²⁴.

Dla Rosji dodatkowym atutem jest fakt, że Białoruś dysponuje silną armią, a na terytorium państwa jest rozmieszczona rozbudowana infrastruktura wojskowa (lotniska, magazyny, systemy obrony przeciwlotniczej), istniejąca od czasów ZSRR. Po 1991 r. Federacja Rosyjska nie mogła kontrolować tych obiektów. W podpisanym w 1999 r. Układzie o utworzeniu Państwa Związkowego Białorusi i Rosji położono nacisk na zapewnienie bezpieczeństwa jego członkom, a wraz z tym Rosja odzyskała dostęp do białoruskiej infrastruktury wojskowej. Zawarcie układu skutkowało zmianą pozycji militarnej Białorusi²⁵.

Obecnie współpraca wojskowa jest priorytetem Rosji w stosunkach z Białorusią, ponieważ wschodni sąsiad stanowi naturalne przedpole obronne Federacji Rosyjskiej. Oba państwa przywiązują dużą wagę do zapewnienia wspólnej zdolności operacyjnej armii białoruskiej i rosyjskich okręgów wojskowych. Prowadzone są regularne ćwiczenia wojskowe, wspólne manewry, których celem jest przygotowanie oddziałów obu państw do obrony militarnej.

Ważnym aspektem jest również współpraca na płaszczyźnie przemysłu zbrojeniowego, jednak to Białoruś jest zależna od rosyjskiej techniki wojskowej. Ponadto 3 lutego 2009 r. na posiedzeniu Wysokiej Rady Państwa Związkowego w Moskwie prezydenci podpisali dokument o powołaniu Wspólnego Regionalnego Systemu Obrony Powietrznej, który był zwieńczeniem wieloletnich negocjacji między obiema stronami. Wydaje się, że spoiwem współpracy wojskowej w dużym stopniu były interesy elit politycznych i biznesowych obu państw związane z handlem bronią²⁶.

Białoruś jako państwo izolowane przez Unię Europejską i Stany Zjednoczone może swobodnie (tzn. bez narażania się na dodatkowe sankcje) handlować bronią z krajami oskarżanymi o wspieranie terroryzmu i podlegającymi międzynarodowemu embargu. Dzięki temu jest ona dla Federacji Rosyjskiej doskonałym pośrednikiem w handlu bronią. Białoruska broń trafiła m.in. do Iranu, Iraku, Korei Północnej, Sudanu, Angoli i państw byłej Jugosławii. Co więcej, przypuszcza się, że białoruskie służby specjalne

²⁴ A. Wierzbicki, *Białoruś i Rosja...*, op. cit., s. 126.

²⁵ Ibidem.

²⁶ I. Topolski, op. cit., s. 190, 191.

po zakupieniu w Rosji broni po preferencyjnych cenach sprzedawały ją do Czeczenii, skąd później trafiała do Libii²⁷.

W ten sposób z geopolitycznego punktu widzenia integracja rosyjsko-białoruska jest korzystna dla obu stron, lecz przede wszystkim dla Federacji Rosyjskiej. Dzięki współpracy Moskwa wyraźnie zaznacza swoją obecność w Europie Środkowo-Wschodniej i zapobiega utworzeniu bałtycko-czarnomorskiego pomostu izolacji Rosji.

Wyzwania ekonomiczne

Podstawowym filarem skutecznej integracji jest dojrzałość gospodarki rynkowej i zbliżony poziom rozwoju gospodarczego. Sfera gospodarcza jest jednym z głównych obszarów w ramach struktur integracyjnych, która stanowi kolejne wyzwania dla integracji rosyjsko-białoruskiej.

Białoruś i Rosja przez kilkanaście lat współpracy nie mogły ustalić warunków powstania wspólnej unii celnej. Władze obu państw często uciekały się do wzajemnego nakładania ograniczeń taryfowych i pozataryfowych oraz wykorzystywały ułomność systemów kontrolnych, by czerpać kosztem sojusznika korzyści z nielegalnych operacji handlowych (reeksport)²⁸.

Strony doszły do porozumienia dotyczącego utworzenia unii celnej dopiero w 2010 r. Zgodnie z nowo przyjętymi dokumentami od lipca 2010 r. Rosja, Białoruś i Kazachstan formalnie utworzyły Euroazjatycką Unię Celną, która z dniem 1 stycznia 2015 r. została przekształcona w Unię Celną Republiki Białorusi, Republiki Kazachstanu i Federacji Rosyjskiej²⁹.

Uwzględniając fakt, że Białoruś i Rosja diametralnie różnią się wielkością terytorium i zasobami ludnościowymi, istotne jest, że poziom ich rozwoju społecznego jest zbliżony. W kwestii dojrzałości gospodarki rynkowej oba państwa nie spełniają tego warunku, jednak bardziej zaawansowana pod względem reform gospodarczych jest Federacja Rosyjska, która potencjalnie stanowi jedną ze światowych potęg gospodarczych³⁰.

Od czasów ZSRR oba państwa są połączone więziami gospodarczymi, proces ten utrzymuje się do dnia dzisiejszego. W czasach ZSRR Rosja dysponowała największą kompleksową gospodarką, będąc jednocześnie głównym dostawcą nośników energii i surowców dla wszystkich republik związkowych. Każda z nich pełniła określoną rolę. Na obszarze BSRR rozwinął się przemysł zajmujący się tzw. końcową fazą produkcji. Po wstępnych fazach produkcji, które odbywały się w innych republikach

²⁷ K. Malak, op. cit., s. 173.

²⁸ A. Eberhardt, op. cit., s. 223, 224.

²⁹ E. Vinokurov, *Eurasian Economic Union: Current state and preliminary results*, „Russian Journal of Economics” 2017, nr 3, s. 56.

³⁰ R. Białoskórski, Ł. Kiczma, M. Sułek, *Potęga państw 2019. Rankingi potęgometryczne*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2019, s. 15.

związkowych, produkty trafiały na terytorium ówczesnej Białorusi,³¹ która zyskała miano „wydziału montażowego Związku Radzieckiego”.

Obecnie swoisty podział ról między Rosją a Białorusią nadal istnieje. Głównym i najważniejszym dostawcą surowców naturalnych i nośników energii na Białorusi jest Federacja Rosyjska, która w pierwszych latach integracji sprzedawała je poniżej cen rynkowych. Była to swoista forma pomocy gospodarczej³². W kolejnych latach oba państwa miały trudności w kwestii ustalenia cen surowców dostarczanych na Białoruś. Jednym z najważniejszych problemów do rozwiązania w ramach Państwa Związkowego są różnego rodzaju konflikty, m.in. naftowo-gazowy. Rosja nie wyraża zgody na obniżkę cen gazu, co wynika z zawartych między obiema stronami porozumień, podając jako kontrargument umowę między Białorusią a Gazpromem, wg której cena jest wyższa³³. Znamienne są wydarzenia z 2003 r., gdy rosnący w potęgę Gazprom działający zgodnie z założeniami rosyjskiej polityki uzależniania sąsiadów prowadził działania na rzecz przejęcia pakietu kontrolnego Biełtransgazu, który był odpowiedzialny za transport i sprzedaż błękitnego paliwa na Białorusi. Brak zgody A. Łukaszenki doprowadził do drastycznego (prawie trzykrotnego) zwiększenia przez Gazprom cen do poziomu bliskiego europejskiemu. Odpowiedzią strony białoruskiej było podniesienie cen tranzytu. W wyniku sporu Gazprom wstrzymał dostawy, co skutkowało także problemami po stronie odbiorców europejskich. W mediach białoruskich również pojawiły się oskarżenia wobec rosyjskiego kontrahenta, którego uczyniono winnym podwyżek cen. Starcie to zakończyło się zwycięstwem białoruskiego przywódcy: dotychczasowe warunki zachowano, a Białoruś otrzymała kredyt na zakup surowca. Federacja Rosyjska nie tylko nie skorzystała finansowo na sporze, lecz zapłaciła częściową utratą zaufania i bezcennego statusu sojusznika³⁴.

Do chwili obecnej państwa nie wprowadziły wspólnej waluty. Ten sztandarowy element integracji gospodarczej, przez lata stanowiący dla rządów obu państw element retoryki integracyjnej, stał się źródłem ostrych kontrowersji, gdy miało dojść do implementacji zawartych porozumień. Do dnia dzisiejszego nie wprowadzono wspólnej waluty ani nie stworzono wspólnego ośrodka emisyjnego³⁵.

Oba państwa nie zdołały również doprowadzić do ujednoczenia polityk gospodarczych oraz objęcia obywateli jednolitym ustawodawstwem dotyczącym działalności gospodarczej. Nie zrealizowano także planów integracji systemów energetycznych³⁶.

³¹ A. Wierzbicki, *Białoruś i Rosja...*, op. cit., s. 120.

³² A.M. Dyrer, N. Ryabova, *Belarus in the CES: Advantages and Disadvantages of Economic Integration*, „Policy Paper” 2013, nr 24(72), s. 3.

³³ A. Leukavets, *Belarus–Russia relations in 2017: Behind the curtain of the long-lasting drama*, „Russian Analytical Digest” 2017, nr 206, s. 2.

³⁴ J. Diec, *Geostrategiczny wybór Rosji u zarania trzeciego tysiąclecia. Doktryna rosyjskiej polityki zagranicznej. Partnerzy najbliżsi i najdalsi*, t. I, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015, s. 219.

³⁵ Д. Малышев, *Союзное Государство Российской Федерации и Республики Беларусь: институционализация и современное состояние*, „Постсоветские исследования” 2019, nr 8, s. 1559.

³⁶ J. Diec, op. cit., s. 223.

Scenariusz asertywnej polityki o tak zarysowanym schemacie był realizowany z powodzeniem także w kolejnych latach. Trudnym momentem w stosunkach rosyjsko-białoruskich była m.in. odmowa uznania Abchazji i Osetii Południowej przez Białoruś w 2010 r. A. Łukaszenka nie zgodził się na rosyjskie żądania, a gdy Rosja podniosła cła eksportowe na ropę naftową dla Białorusi, tym samym powodując ograniczenie białoruskiej produkcji rafineryjnej, Białoruś dzięki eksportowi nawozów potasowych poprawiła wskaźniki gospodarcze. Z tego powodu w państwie zostały podniesione płace i bez większych problemów A. Łukaszenka wygrał wybory 2010 r. Tydzień przed wyborami prezydenckimi na Białorusi Rosja obiecała nowe, znacznie korzystniejsze taryfy na ropę naftową dla swojego partnera, dowodząc tym samym skuteczności polityki A. Łukaszenki³⁷.

Mimo wszystko współpraca w sferze gospodarczej rozwija się stosunkowo dobrze. Dowodzi tego wymiana handlowa obu państw. Białoruś jako pierwsze państwo WNP osiągnęła poziom rozwoju gospodarczego z roku 1990 i przełamała spadek inwestycji po kryzysie gospodarczym wywołanym upadkiem ZSRR. Na początku tysiąclecia wytwarzała 53% włókien sztucznych, 48% ciągników, 31% lodówek całego obszaru WNP, a białoruskie rolnictwo produkowało dwa razy więcej mięsa *per capita* niż w Rosji³⁸. Federacja Rosyjska pozostaje najważniejszym partnerem handlowym Białorusi od pierwszych lat integracji do chwili obecnej. W pierwszym półroczu 2019 r. na Rosję przypadło 40,3% białoruskiego eksportu i 55,6% importu³⁹.

W rosyjskim imporcie z Białorusi dominują maszyny, środki transportu, produkty spożywcze, artykuły chemiczne i włókiennicze. Znaczna część białoruskiego przemysłu jest nastawiona na rynek rosyjski. Rosja wspiera białoruski przemysł maszynowy dla potrzeb rosyjskiego kompleksu wojskowo-przemysłowego. W strukturze białoruskiego importu z Rosji czołowe miejsca zajmują surowce naturalne: ropa naftowa, w tym kondensat gazowy, gaz ziemny, produkty naftowe⁴⁰. Z przedstawionej analizy wynika, że mimo konfliktów oba państwa wykazują dalszą wolę współpracy, dbając przy tym o własne interesy.

Dotychczasowe rezultaty i perspektywy integracji rosyjsko-białoruskiej

Analiza głównych obszarów współpracy w ramach struktur integracyjnych jednoznacznie wskazuje, że beneficjentem tych relacji była przede wszystkim Białoruś. Rosja dużo mniej czerpała z kooperacji z mniejszym i mniej zamożnym partnerem.

³⁷ Ibidem, s. 220.

³⁸ W. Konończuk, *Fiasko integracji. WNP i inne organizacje międzynarodowe na obszarze poradzieckim 1991–2006*, seria Prace Ośrodka Studiów Wschodnich, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, Warszawa 2007, s. 13.

³⁹ *Внешняя торговля Беларуси в первом полугодии 2019 года*, <http://mfa.gov.by/export/> (dostęp: 3.02.2020).

⁴⁰ *Торгово-экономическое сотрудничество*, <https://belarus.mid.ru/ru/countries/bilateral-relationships/trade-economic-cooperation/> (dostęp: 3.02.2020).

Rezultaty integracji byłyby znacznie bardziej widoczne, gdyby po podpisywaniu umów i porozumień strony przywiązywały większą uwagę do realizacji wspólnych postanowień, a nie wykorzystywały je jedynie do celów propagandowych.

Wśród najważniejszych korzyści z integracji po stronie rosyjskiej można wymienić⁴¹:

- trwała obecność Białorusi w orbicie wpływów rosyjskich, gdzie odgrywa rolę wiernego i pewnego sojusznika wśród zachodnich byłych republik radzieckich;
- stopniowe podporządkowanie białoruskich sił zbrojnych i infrastruktury wojskowej dowództwu rosyjskiemu; integrację białoruskiego systemu obronnego z rosyjskim;
- posiadanie strategicznych obiektów wojskowych na białoruskim terytorium, pozwalających m.in. na efektywny monitoring przestrzeni powietrznej na wschodnich obrzeżach NATO;
- możliwość wykorzystywania Białorusi do kontaktów z państwami „zbójceckimi”, m.in. do pośredniczenia w niezgodnym z prawem międzynarodowym handlu bronią, diamentami;
- wyznaczenie A. Łukaszenki roli jednoznacznego krytyka i cenzora Stanów Zjednoczonych oraz ich sojuszników, co dodatkowo aktywizowało popierany przez Rosję Ruch Państw Niezaangażowanych;
- strategiczne położenie Białorusi zapewniające pewny i tani korytarz tranzytowy dla ropy, gazu i innych rosyjskich towarów do państw zachodnich.

Z kolei wśród korzyści po stronie białoruskiej można wymienić⁴²:

- posiadanie silnego i wpływowego sojusznika, którego poparcie w warunkach pogłębiającej się międzynarodowej izolacji Łukaszenki stawało się niezbędne;
- możliwość uzyskania tanich surowców, tj. ropy i gazu, koniecznych do funkcjonowania gospodarki i państwa w ogóle oraz stanowiących podstawy wzrostu gospodarczego;
- łatwą dostępność do olbrzymiego rosyjskiego rynku zbytu dla białoruskiej produkcji, najczęściej mało konkurencyjnej na rynkach europejskich;
- możliwość prowadzenia nielegalnych bądź półlegalnych transakcji; korzyści odnosili tu zarówno rosyjscy, jak i białoruscy biznesmeni, straty natomiast ponosił rosyjski budżet;
- pozyskiwanie niskoprocentowanych kredytów – perspektywa realizacji ambicji politycznych A. Łukaszenki na rosyjskiej scenie politycznej.

Na podstawie analizy tego procesu można wnioskować, że chociaż Rosja i Białoruś rozmawiały o tym samym i dochodziły do konkretnych porozumień, to – jak podkreśla Rafał Czachor – „w istocie cały proces rozumiały inaczej i nagle okazało się, że postęp

⁴¹ K. Kłysiński, *Stosunki rosyjsko-białoruskie. Inkorporacja czy partnerstwo?*, w: M. Smoleń (red.), *Białoruś terra incognita*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, s. 51.

⁴² *Ibidem*, s. 52.

jest niemożliwy”⁴³, nawet zważywszy na fakt dużego poparcia w tworzeniu struktur integracyjnych przez społeczeństwa obydwu państw.

Integracja rosyjsko-białoruska ma w dużej mierze charakter fasadowy. W końcu utworzenie i funkcjonowanie Państwa Związkowego nie dało większych rezultatów, jednak celem Rosji było nie tyle wchłonięcie Białorusi i uczynienie ze niej kolejnej guberni, ile przejęcie kontroli (w potrzebnym dla rosyjskiej polityki stopniu) nad pełnoprawnym uczestnikiem stosunków międzynarodowych. Pamiętać należy o szerokim, globalnym zasięgu rosyjskiej polityki zagranicznej, w świetle której Białoruś jest tylko jednym z elementów. Obecnie Białoruś pełni rolę „odskoczni” do Europy, która ułatwia Federacji Rosyjskiej zdobywanie wpływów gospodarczych i politycznych w państwach Unii Europejskiej. Dzięki swojej aktywności wśród państw izolowanych oraz podejrzewanych o łamanie praw człowieka i konwencji międzynarodowych (takich jak Iran, Korea Północna, Kuba, Wenezuela) Białoruś stwarza możliwość budowy koalicji krajów sprzeciwiających się przewadze Stanów Zjednoczonych i ich stronników w stosunkach międzynarodowych, która powstałaby oczywiście pod egidą Federacji Rosyjskiej⁴⁴.

Po jednej z wypowiedzi Leonida Rieszetnikowa (dyrektora Rosyjskiego Instytutu Studiów Strategicznych) na temat stosunków rosyjsko-białoruskich jeden z polskich badaczy stwierdził: „Jednoznacznie zanegował on odrębną tożsamość języka i narodu białoruskiego oraz zasugerował, iż władze białoruskie prowadzą zbyt niezależną politykę, ryzykując powtórzenie tzw. scenariusza ukraińskiego. Jest to pierwsza tak radykalna opinia na temat Białorusi wyrażona na wysokim szczeblu w Rosji, która zapewne odzwierciedla poglądy szerszych kręgów rosyjskich elit. Ostatnie wydarzenia w stosunkach rosyjsko-białoruskich potwierdzają, że w kontekście konfliktu rosyjsko-ukraińskiego i kryzysu w relacjach z Zachodem Rosja oczekuje znacznie większej lojalności od Białorusi i będzie bardziej asertywnie reagować na zbyt daleko idące przejawy samodzielności A. Łukaszenki. Stąd też w Rosji znacznie bardziej nerwowo reaguje się na tradycyjne dla A. Łukaszenki próby manewrowania w polityce zagranicznej, polegające przede wszystkim na szukaniu przeciwwagi dla Rosji we współpracy z UE i USA”⁴⁵.

Do chwili obecnej państwa nie rozwiązały sporu dotyczącego wspólnej granicy, który zaczął się w 2016 r., kiedy strona rosyjska odmówiła przepuszczania obywateli państw trzecich przez przejścia drogowe z Białorusią, podkreślając, że nie mają one statusu międzynarodowego. Eskalacja konfliktu miała miejsce również rok później, kiedy Białoruś wprowadziła ruch bezwizowy dla obywateli ponad 80 państw

⁴³ R. Czachor, *Polityka zagraniczna Republiki Białorusi w latach 1991–2011. Studium politologiczne*, Wydawnictwo Dolnośląskiej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Techniki w Polkowicach, Polkowice 2011, s. 126.

⁴⁴ J. Diec, op. cit., s. 253.

⁴⁵ *Tarcia między władzami Białorusi i Rosji*, <http://gazetaliberty.com/2017/01/09/tarcia-miedzy-wladzami-bialorusi-i-rosji/> (dostęp: 15.05.2019).

przybywających do tego państwa przez lotnisko Mińsk-2, kiedy to Rosja wprowadziła kontrole graniczne. Konsekwencją tych działań było zmniejszenie atrakcyjności Białorusi jako państwa tranzytu towarów i osób⁴⁶.

W roku 2018 miały miejsce istotne zmiany na rynku rosyjskim, w tym tzw. manewr podatkowy, które niekorzystnie wpłynęły na sytuację Białorusi. Strona rosyjska postanowiła stopniowo likwidować cła eksportowe na ropę i produkty ropopochodne, które nie obowiązywały przed tym Białorusi⁴⁷. Nowy podatek od kopalin, który Rosja wlicza w cenę surowca, przyczynia się do strat budżetowych strony białoruskiej. Ponadto strony nie osiągnęły porozumienia w sprawie udzielenia Białorusi kredytu na refinansowanie jej długów zagranicznych. W połowie 2018 r. zadłużenie Białorusi wobec Rosji wyniosło 6,3 mld dolarów przy rezerwach walutowych 6,8 mld dolarów⁴⁸.

Od lat głównym tematem negocjacji rosyjsko-białoruskich jest wysokość opłat za węglowodory dostarczane z Rosji na Białoruś, jak również stworzenie jednolitego rynku węglowodorów w ramach powstającej EAUG. Dla strony białoruskiej sektor paliwowy i energetyczny jest głównym filarem funkcjonowania gospodarki. Białoruś powołuje się na decyzję dotyczącą utworzenia do 2024 r. wspólnego rynku energetycznego Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej (EAUG) i zabiega o możliwość zakupu surowców zgodnie ze stawkami dla podmiotów rosyjskich⁴⁹. W odpowiedzi strona rosyjska zapowiedziała, że utrzymanie preferencyjnych cen węglowodorów będzie uzależnione od zgody białoruskich władz na pogłębienie integracji, zgodnie z art. 4, 13, 22, 29 oraz 50–56 umowy o Państwie Związkowym. Władze Białorusi zareagowały negatywnie na propozycję pogłębienia integracji. Prezydent Białorusi wstępnie zgodził się na wprowadzenie wspólnej waluty, lecz podkreślił, że nie powinien to być rosyjski rubel, ponieważ prawo do emisji powinny mieć oba państwa. Propozycja ta została odrzucona przez Rosję⁵⁰.

Grudzień 2019 r. był kolejnym etapem ostrych negocjacji rosyjsko-białoruskich na temat zbyt drogiego zdaniem prezydenta A. Łukaszenki rosyjskiego gazu i ropy. Podczas dorocznej konferencji prasowej Władimir Putin po raz kolejny nawiązał do kwestii pełnej integracji między obydwoma państwami, podkreślając, że jest to podstawowy warunek do obniżenia cen gazu dla Białorusi. Strony nie uzgodniły nowych warunków dostaw surowców, ponieważ każda z nich kierowała się własnym interesem. Zaledwie miesiąc później, na początku 2020 r., Rosja odmówiła dalszego udzielania Białorusi subsydiów energetycznych, jak również udzielenia kredytu. Strona rosyjska podkreśla,

⁴⁶ S. Kuzniecowa, *Mniejsze wsparcie z Rosji uderza w Białoruś*, <https://www.obserwatorfinansowy.pl> (dostęp: 15.05.2020).

⁴⁷ A. Sivitsky, *Belarus–Russia: From a Strategic Deal to an Integration Ultimatum*, Foreign Policy Research Institute (FPRI), Philadelphia, PA 2019, s. 12.

⁴⁸ A.M. Dwyer, *Problemy i wyzwania w relacjach białorusko-rosyjskich*, „Biuletyn PISM” 2019, nr 18(1766).

⁴⁹ A. Bojanowicz, *Trzeci gracz wkracza do gry Białorusi z Rosją*, <https://biznesalert.pl/rosja-bialorus-rozmowy-gazowe-atom-energetyka/> (dostęp: 15.05.2020).

⁵⁰ A.M. Dwyer, op. cit.

że wsparcie kredytowe Białorusi będzie uzależnione od podpisania przez strony harmonogramu integracji gospodarczej i politycznej w ramach Państwa Związkowego⁵¹.

Należy pamiętać, że Białoruś jest uzależniona od tanich rosyjskich surowców i pomocy gospodarczej ze strony Rosji. Według białoruskich władz w pierwszym kwartale 2020 r. białoruskie rafinerie pracowały na poziomie zaledwie 50 proc. swoich mocy produkcyjnych. Na chwilę obecną głównym zagrożeniem dla strony białoruskiej są kontynuowane przez Rosję manewry podatkowe w branży naftowej. Rosja stopniowo podnosi podatek od wydobycia surowców energetycznych, jednocześnie zmniejszając cła na eksport ropy, które do 2024 r. mają spaść do zera⁵². W wyniku wprowadzonych zmian Białoruś będzie kupować ropę po takiej samej cenie jak reszta świata. Jednak dla prezydenta Białorusi niezwykle ważne pozostaje uniknięcie reform gospodarczych. A. Łukaszenka twierdzi, że przekształcenie modelu gospodarczego na model rosyjski i zdemokratyzowanie systemu politycznego mogą doprowadzić do załamania państwa i gospodarki Białorusi, co w konsekwencji zagraża jego władzy. Jednocześnie Rosja starała się narzucić swoje warunki i nakłaniała Białoruś do wolnorynkowych reform gospodarczych⁵³.

Mimo konfliktów na linii Moskwa–Mińsk nie można przewidywać rozpadu struktur integracyjnych, jednak z drugiej strony nie można również jednoznacznie wskazać, że struktury te, przede wszystkim instytucjonalne, zaczną funkcjonować samodzielnie, zapewniając realizację wcześniejszych postanowień.

Walcząc o większą suwerenność gospodarczą i polityczną, władze Białorusi będą nadal domagały się usuwania kolejnych barier w handlu z Federacją Rosyjską, która jest ich najważniejszym partnerem handlowym. Stronie białoruskiej zależy na maksymalnym obniżeniu kosztów produkcji towarów, aby mogły swobodnie konkurować na rynku z towarami rosyjskimi. Jednak przestarzała infrastruktura białoruska potrzebuje nowych inwestycji i technologii, więc władze Białorusi będą poszukiwały nowych inwestorów.

Dla Federacji Rosyjskiej priorytetem jest zacieśnianie współpracy militarnej, ponieważ wspólna przestrzeń obu państw umożliwia Rosji rozszerzenie swoich wpływów w Europie Wschodniej i stanowi gwarancję bezpieczeństwa w regionie⁵⁴.

Zarówno Rosja, jak i Białoruś mają zastrzeżenia co do dotychczasowego charakteru i etapów integracji, jednak wzajemnie siebie potrzebują. Można stwierdzić, że dla Rosji nie byłby korzystny poważny konflikt z Białorusią, której ze względów gospodarczych zależy na jak najszybszym rozwiązaniu kwestii spornych. Dla Rosji Białoruś pozostaje gwarantem bezpieczeństwa granic, Rosja toleruje politykę wschodniego sąsiada, dopóki jej strategiczne interesy są zachowane. Zważywszy na to, można oczekiwać,

⁵¹ Ibidem.

⁵² S. Kuzniecowa, op. cit.

⁵³ A. Wierzbicki, *Białoruś i Rosja...*, op. cit., s. 119.

⁵⁴ Ibidem.

że w przyszłości Rosja nadal będzie kontynuować kosztowną pomoc gospodarczą dla Białorusi, przywiązując ją tym samym do siebie.

Dzianis Mieljancou z Instytutu Badań Strategicznych Białorusi stwierdził, że „Białoruś jest zbyt zależna gospodarczo od Rosji, by mówić o możliwości jakichś strategicznych zwrotów w innych kierunkach [...]. Przy dokonywaniu oceny Państwa Związkowego ważne jest nie tylko poszukiwanie korzyści w obecnej sytuacji, ale też uwzględnienie potencjalnego ryzyka i kosztów związanych z ewentualną zmianą wektora białoruskiej polityki”⁵⁵.

Jednocześnie Białoruś będzie coraz mocniej podkreślała swoją rolę jako państwa neutralnego. Jednak jej sytuacja gospodarcza jest trudna, dodatkowo obecnie niełatwo przewidzieć, jakie skutki dla gospodarki będzie miała pandemia COVID-19. Jeśli Rosja nie zgodzi się na udzielenie kredytu, można się będzie spodziewać, że Białoruś znów będzie zabiegać o niego do Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW). Jednak może to nastąpić dopiero po tegorocznych wyborach prezydenckich na Białorusi, które powinny się odbyć 9 sierpnia. Do tego czasu z obawy przed pogorszeniem nastrojów społecznych władze Białorusi nie zdecydują się na poważne zmiany gospodarcze, które mogą doprowadzić np. do zwiększenia bezrobocia czy wzrostu cen. Z punktu widzenia władz Białorusi zaakceptowanie programu MFW i przeprowadzenie liberalizacji gospodarczej byłoby politycznie zbyt destabilizujące dla prezydenta A. Łukaszenki, któremu zależy na jak najdłuższym utrzymaniu władzy. Z tego punktu widzenia dla białoruskich elit politycznych korzystniejsze byłoby utrzymanie dobrych relacji politycznych i gospodarczych z Rosją. W związku z tym najbardziej prawdopodobnym scenariuszem kształtowania polityki Białorusi jest rozwiązanie pośrednie: bardziej ograniczone wsparcie finansowe ze strony Rosji i długotrwałe wdrażanie reform⁵⁶.

Analizując stosunki rosyjsko-białoruskie w kontekście integracji można wnioskować, że będzie ona utrzymywana w dotychczasowym kształcie do momentu, dopóki władzę na Białorusi zachowa obecny prezydent. Odejście A. Łukaszenki może spowodować zwrot w polityce tego kraju, jednak trudno przewidzieć w którym kierunku Białoruś może podążać.

Nawet w warunkach, kiedy współpraca z ekonomicznego punktu widzenia jest dla strony rosyjskiej niekorzystna, Federacja Rosyjska dalej podejmuje wiele działań dla zbliżenia z Białorusią, kierując się kwestiami politycznymi i bezpieczeństwa.

Konkluzje

Podsumowując integrację rosyjsko-białoruską, należy stwierdzić, że zróżnicowanie obu państw nie sprzyja temu procesowi, na co nakłada się również mocarstwowa

⁵⁵ 20 lat ZBiR – państwo związkowe Rosji i Białorusi przeżywa trudności, <https://dzieje.pl/aktualnosci/20-lat-zbir-panstwo-zwiazkowe-rosji-i-bialorusi-przezywa-trudnosci> (dostęp: 25.12.2019).

⁵⁶ S. Kuzniecowa, op. cit.

polityka Rosji. Z jednej strony Rosja, bogata w surowce i zasoby naturalne, a z drugiej Białoruś, nieposiadająca żadnych bogactw naturalnych i całkowicie uzależniona pod tym względem od Federacji Rosyjskiej. Powyższa analiza wskazuje, że największym zainteresowaniem w obu państwach cieszy się polityka bezpieczeństwa i obronna, a następnie współpraca gospodarcza.

Projekty integracji obu państw w znacznej części nie zakończyły się powodzeniem mimo dużej intensywności stosunków dwustronnych na wszystkich omawianych w artykule płaszczyznach, ale także mimo jednoznacznie przychylnego nastawienia do tych planów społeczeństw obu państw. Mogło się wydawać, że bliskość kulturowa, brak negatywnych stereotypów i tęsknota za czasami radzieckimi przyczynią się do tego, że proces odtwarzania powiązań będzie przebiegał stosunkowo sprawnie.

Przeprowadzona analiza stosunków politycznych, gospodarczych, kulturalnych czy militarnych wyraźnie wskazuje, że integracja mimo wielu zbieżności między oboma państwami powodowała też wiele problemów. Porównywalny wpływ obu państw na funkcjonowanie struktur integracyjnych byłby nie do zaakceptowania dla Rosji, gdyż poważnie uzależniłby ją od woli znacznie mniejszej Białorusi. Z kolei uwzględnienie niesymetryczności partnerów w procesie decyzyjnym niesłoby realną groźbę dyktatu jednej strony, prowadzącego do podporządkowania słabszego partnera i zredukowania jego rangi do statusu państwa satelickiego.

Utrwaniu negatywnych zjawisk w stosunkach rosyjsko-białoruskich uniemożliwiających realizację projektów integracyjnych sprzyjał układ polityczny w obydwu państwach. Wykształciły się w nich systemy silnie prezydenckie (Borys Jelcyn, Władimir Putin, Dmitrij Miedwiediew w Rosji i Aleksandr Łukaszenka na Białorusi). Osoby sprawujące funkcję prezydenta stanowiły siłę sprawczą relacji dwustronnych. Prowadziło to do podporządkowania współpracy interesom politycznym prezydentów, a tym samym do uzależnienia jej od koniunktury wewnątrzpolitycznej w obu państwach. Mimo wszystko integracja przyniosła również korzyści, dla Białorusi przede wszystkim ekonomiczne, a dla Rosji w postaci posiadania bufora w relacjach z Zachodem.

Political, Military and Economic Challenges of Russian-Belarusian Integration

After the collapse of the Soviet Union (USSR), the post-Soviet states made some integration efforts. The first of these took place between the neighbouring countries of Belarus and Russia. After 1991, there appeared concepts of establishing new integration structures, which for years were initiated and supported by the leaders of both countries. Russian-Belarusian cooperation is based on political and economic Eurasian integration. Russia and Belarus feel a civilizational and cultural proximity based on historical grounds which extends to the present day. The willingness of both nations to cooperate is fuelled by historical, socio-cultural, energy and security aspects

Keywords: integration, post-Soviet space, Belarus, Russia, Union State, bilateral relations.